

מסורת הש"ס

- א. ילק"ש נ"ד שסו.
- ב. שם.
- ג. (בשינויים) ירושלמי ב"ב פ"ה ה"א. תוספתא ב"ב פ"ד א.
- ד. ראה ב"ב ע"ב.
- ה. ראה גיטין ס"ה.

גדרות

- הענין בירושלמי ועוד: ההוגין.
- תורן איסקריא יש בכתיב: מאי תורן איסקריא.
- נס אדרא יש בכתיב: נס אדרא.
- המשוטיין שלה יש בכתיב: המשוטות.
- האיסכלה יש בכתיב ועוד: האסכלה.
- בור המים יש בכתיב ועוד: בית המים.
- רבי נתן בבלאה יש בכתיב ועוד: רבי נתן דבבלאה.

לשון

- אנטיקי מקור המלה הוא ביוונית ἄντικυ (אנטיקי) ומשמעה: מחסן, מקום שמכניסים בו את הסחורה, אבל גם רכוש.
- איסקריא מקור המלה הוא ביוונית ἰστροκρία (איסטוקריא) ומשמעה: תורן, מוט עץ שעליו תולים את המפרש.
- איסכלה מקור המלה בלטינית scala או מן ההשאלה של המלה ליוונית ἄσκα (סקאלא) - ומשמעה: סולם, מדרגות. ובייחוד - כמו כאן - כבש שעולים בו לאוניה.

א משנה המוכר את הספינה — מוכר יחד עמה את התורן ואת הנס ואת העוגין, ואת כל כלי הספינה המנהיגין אותה. אבל לא מוכר לא את העבדים שמשטיים את הספינה, ולא את המרצופין שהם עשויים האנטיקי המקום שבו מכניסים אותם; ובזמן שאמר לו: "היא וכל מה שבתוכה מכורים לך" — הרי כולן מכורים.

א מוכר את הספינה — מוכר את התורן ואת הנס ואת העוגין, ואת כל המנהיגין אותה. אבל לא מוכר לא את העבדים ולא את המרצופין ולא את האנטיקי; ובזמן שאמר לו "היא וכל מה שבתוכה" — הרי כולן מכורים.

ב גמרא — תורן — איסקריא, וכן הוא אומר: "ארז מלבנון לקחו לעשות תרן עליו". גם — אדרא, וכן הוא אומר: "שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לגס" (שם ז). עוגין — תני [שנה] ר' חייא: אלו עוגינין שלה, העוגן שמחזיק אותה במקום אחד, וכן הוא אומר: "הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש" (רות א, יג), ומכאן שלשון עיגון משמעה: קביעה ועיכוב במקום אחד. מנהיגין — אמר ר' אבא: אלו המשוטיין שלה, וכן הוא אומר: "אלונים מבשן עשו משוטיין" (יחזקאל כו, ו). ואי בעית אימא [ואם תרצה אומר] ראה מהכא [מכאן]: "וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט" (שם כט). עוד בענין מכירת ספינה והכלול בה, תנו רבנן [שנו חכמים]: המוכר את הספינה — מכר את האיסכלה (סולם) הכבש שעולים בו לספינה, ואת בור המים שבתוכה. ר' נתן אומר: המוכר את הספינה — מכר את הביצית סירה קטנה שיש באוניה לצורך הצלה, או על מנת לדוג במקומות רדודים. המוכר את הספינה — מכר את הדוגית. אמר רבא: ביצית היינו דוגית, שבעצם לא נחלקו ואמרו דבר אחד, אלא ר' נתן בבלאה הוה [בבלי היה].

משנה המוכר את הספינה — קמס. תורן ונס ועוגין וכל המנהיגין — נגמרא מפרשי. עבדים — שיש לו לבעל הספינה להנהיגה ולשמור פרקמטיא שלו שבתוכה. מרצופין — למת בתוכן האנטיקי, דהיינו פרקמטיא של ספינה, כמפרש בגמרא. וכל הני נמי לימנהו ככלל הקדש, שאם הקדיש את הספינה — לא הקדיש את אלו, מדלא קמי לה צפירקין דלעיל. והיינו טעם, דכל הני דמשינא צפרקין דלעיל — צימ המרסן צימ הדז ועיר ושדה — כולוהו מקרקעי נינהו, וכל הני דמשינא לא מכר צטלים קמא אגנן לגבי הקדש ומתנה וחלוקה אחין. אכל הני דהאי פירקא — מטלטלי נינהו, לא שגא מכר ולא שגא מתנה והקדש — כולן שזין צהנהו ללא מכר, שכסם שלא מכר כמו כן לא הקדיש ולא נתן.

גמרא — איסקריא = *מש"ט, שפורשין עליו את הוילון צראש הספינה. וכן הוא אומר ארז מלבנון כו' — ראה לדבר דמורן דמתימין היינו איסקריא, שהאיסקריא מארו או מאילן גבוה עושין אותה. אדרא — הוא הוילון שפורסים על הסורן להוליך את הספינה צרות, *וייל"א צלעו. וכן הוא אומר — דהיינו אדרא, שעשו מפתחים וקנבוס, מין צבד. עוגינין = *אנקר"ש של צרל, ומשליכין צמיס להעמיד הספינה במקום אחד. וכן הוא אומר — דעיגון דמתימין לשון עכוז הוא, כדלמיב "הלהן תעגנה", כמו *טע"ג, מתעכבו מלהשאל לבעל. אלמא, עוגין דמתימין היינו עיגון. משוטות — שקורין *ריימ"א, שמשוטטין בהן את הספינה. וכן הוא אומר אלונים מבשן עשו משוטיין — צספינה מיירי, צחוקאל, וקמשיב תשמישי הספינה וכליה, ומדקמשיב המשוטות — שמע מינה דעיקר תשמישי הספינה הן, ונמכרין ככלל הספינה. והלכך אמרינן ד"כל המנהיגין" דמתימין אחא לרבינוהו. כל תופשי משוט — אלמא, עיקר הספינה על ידי שחוספין משוטות. דסקלא דמחא אמניא חזלים המושכין הספינה ליהו עיקר מנהיגין, אכל משוטות לא מידעני, קא משמע לן. אסכלה — כבש של הספינה שעולין נומנין צו מים הממוקין, לפי שמי הים מלוחין. ביצית ודוגית — היינו ספינה קטנה שקורין לספינה גדולה, וכשרואין לעלות ליבשה נכנסין צאומה קטנה מהגדולה, שהגדולה אינה יכולה להתקרב אל שפת הים מפני עומקה. *קוקיי"ט צלעו. ויש לוועיס *צולא, קרוב ללשון העברי.

תוספות

המוכר את הספינה ולא את האנטיקי — משום סיפא דקתני: בזמן שאמר לו היא וכל מה שבתוכה — כולן מכורים, נקט לה. אבל משום רישא לא איצטרך, דכיון דאשמועינן דמרצופין, דכל שעה נשארים בספינה עצמה, לא מכר — כל שכן סחורה עצמה.

עיונים

- * **מש"ט** מן הצרפתית mast — תורן.
 - * **וייל"א** מן הצרפתית weile — מפרש.
 - * **אנקר"ש** מן הצרפתית ancre — עוגנים.
 - * **ריימ"א** (אולי ריימ"ש) מן הצרפתית העתיקה reimes — משוטות.
 - * **קוקיי"ט** מן הצרפתית העתיקה cochet — סירה קטנה.
 - * **בוצ"א** מן הצרפתית העתיקה buce — ספינת משא.
- וכן הוא אומר ארז וכו' ויש מכאן ראה לגבי מהותו של תורן, שכוך שצריך לעשייתו של התורן ארז מלבנון — משמע שהוא קורה גדולה מאד, כלומר מה שקראו איסקריא (רשב"ם).
- וכן הוא אומר שש שמכונה זה למדים ש"נס" הוא דבר העשוי מבד ("שש"), כלומר שהוא מפרש, אדרא (רשב"ם).
- מנהיגין אלו המשוטות וכו' שני פירושים אפשריים למנהיגים: האחד שהכוונה לחבלים שבהם היו מושכים את הספינות לאורך הנהרות והחופים, והשני, שהכוונה למה שמכונה כפינו משוטות (ריי מיגאש). על רקע שתי אפשרויות אלו מסביר הרשב"ם שיש כאן הוכחה מורכבת לכך שהכוונה במשנה אף למשוטים. כי מן הכתוב הראשון למדים אנו רק שמשוטות עושים מעץ, אבל לא שהם "מנהיגין", ומהפסוק השני הקורא למלחים "תופשי משוט" למדים שמדובר בחלק חשוב ביותר להנהגת האניה. כי לולא ההוכחה הכפולה אפשר היה לומר ש"מנהיגין" הם דווקא החבלים. וכן מוסבר גם בתורה"ש כי יש כאן חידוש, שאף המשוטות שאינם מחוברים לגוף הספינה — בכלל הספינה הם.
- איסכלה** רוב המפרשים מסבירים שהכוונה היא לכבש שבו עולים ויורדים לספינה. אבל יש מפרשים (כמו משמעות המלה במקומות רבים) שהכוונה היא למין כירת מתכת לצרכי הכנת אוכל, והיא מצויה בספינה (רגמ"ה). ויש שפירשו שהוא לוח עץ נקוב שהיו

המוכר את הספינה וכו' המוכר את הספינה — מכר גם את החפצים הקבועים בה לצורכה וכוון: התורן, והמפרשים והעוגנים והמשוטות (ובכללם גם החבלים שבהם מושכים את הספינה לנמל. מ"מ) והכבש המשמש לעליה ולירידה, על כל סוגיו (ראה סמ"ע) ואת מיכל המים המתוקים הקבוע בספינה. אבל לא מכר את הסירות הקטנות המיועדות לצורכה (לדיג או לשייט במים רדודים). ולא את העבדים המשמשים בה, ולא את השקים המיועדים לאכסנת הסחורה, ולא את הסחורה עצמה. ואם פירש בשעת המכירה: "היא וכל מה שבתוכה אני מוכר לך" — הרי הכל מכור. (רמב"ם ספר קנין הלכות מכירה פכ"ז ה"א. ש"ע ח"מ רכ, א.)

ביציאת דמישן — משן נהר קטן, ואין מהלכין צו אלא כספיות קטנות, ונמסכת שנת אמרין צפרק "הזורק" (ק"א, ה): הני צלימא דמישן כו', רבי נתן — מבצל עלה. דוגית — על סס שזדן צה דגיס, דקלה היא על פני המים. ואחריתכן בסירות דוגה — כספיות קטנות כקדרות הקרויות דוגה, וקלים על פני מים, יוליכו אחסם מהרה נגלות. אמר רבה אשתכו לי כו' — כל הני עובדי דקא חשיז משוס "מה רצו מעשין ה'", ומתן להודיע מתן שכן של דיקים לעמיד לצא, או לפרש מקראות האמורים בספר איזו המדברים בעופות גדולים ובהמות ודגים גדולים. שכל שיחא תלמידי חכמים רכיכה תלמוד. דמטבע — שרואה לטוב. אית ליה ברישא — שהולך לפניו. צוציתא דגורא חיורתא — אש לצנה, ומלאך מויק הוא. אלוותא = מקלות, כמו: לא צאלה ולא צרומת, נמסכת שנת (ס"ג, א). אמן אמן סלה — גרסינן. ונייח — מועפו. בין גלא לגלא תלתא מאה פרסי — ומשוס דלמך צמון: ורמא ליה גלא קלא לחבריה, אילטרין לשמוטיק דמשל מאות פרסי שמעין קולות לחבריו. דלינן גלא — יוחר משיעור גצהו השליכנו למעלה, עד לרקיע. אי נמי, הנלא דרקיע נפיש עד מהלך קרוב למש מאות שנה שיש מן הרקיע עד לארץ. מרבעתיה = שכינו. דכוכבא זוטא — כוכב קטן שנקטנים. ביורא — צית זרע ארבעים כור של מרדל, דנפיש משל שאר זרעים. מקלינן מהבליה — נשרפים מחוס כוכב. ורמא ליה גלא — נתן קולו, כלומר זעק, כדוגמת "מהוס אל מהוס קורא". ושמא מלאכים הממונים עליהם ס. שבקת מידי בעלמא כו' — מפני שהגיה כל כך היה סבור שאלא חוק לשפת היס ושטק אח העולם. ונחריכה — מפני עון הדור. אמר ליה — גלא לחבריה. פוק חזי גבורתא דמרך כו' — כלומר אין לי רשות ללאת. כמלא חוטא חלא — מלא רוחב חוט איני יכול ללאת מן החול.

קארי לה בוצית, פדאמרי אינשי: בוציתא דמיאשן; סומכוס, דבר ארץ ישראל, קארי לה דוגית, פדכתוב: "ואחריתכן בסירות דוגה".

אמר רבה, אשתעו לי נחותי ימא: האי גלא דמטבע לספינה, מיתחזי פי צוציתא דגורא חיורתא ברישא, ומחנין ליה פאלוותא דחקיק עליה "אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה", ונייח.

אמר רבה, אשתעו לי נחותי ימא: בין גלא לגלא תלת מאה פרסי, ורומא דגלא תלת מאה פרסי. זימנא חדא הוה אזלינן באורחא, ודלינן גלא עד דחזינן פי מרבעתיה דכוכבא זוטא, והויא לי כמבור ארבעין גריוי בזרא דחרדלא, ואי דלינן טפי — הוה מקלינן מהבליה.

ורמי לה גלא קלא לחבריה: חכירתי, שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה, דניתי אנא ונאבדיה? אמר ליה: פוק חזי גבורתא דמרין, מלא חוטא ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו.

אמר רבה: לדידי חזי לי הורמין בר לילית, פי קא רהיט אקופיא דשורא דמחוזא, ורהיט פרשא פי רכיב חיותא מתפאיה, ולא יכיל ליה. זמנא חדא הוה מסרגאן ליה תרתי פודניתי וקימין

הורמין ליה. גמרא קאמר ליה. הורמין — זנו"ן גרסינן, כך שמעתי מאנא מרי. ואני שמעתי: "הורמין" צי"ן = עז, כלאמרין כנסהדרין (לט, א): מפלגא דמתא דהורמין. אקופי דשורא — על שיני המומה. והאי עובדא, להודיע דקומי של הקדוש ברוך הוא, שמרסח על צרימותיו ואינו נותן רשות לאלו להיזקן, וגם שלא ללאת בדרך יחיד. ורהיט פרשא — לפי מומו. ולא יכיל ליה — שהיה השד רץ צומר. ומיהו, הפרש לא היה ממכוין לכן. סריגן — שהיה אוכף וסרגא נמוגין על הפרדות.

ולא יכיל ליה [ולא היה יכול לו להשיגו]. זמנא חדא הוה מסרגאן

ולכן קארי לה [קורא היה לה] בוצית, כדאמרי אינשי [כמו שאומרים אנשים בבבל]: בוציתא דמיאשן [הבוציות, הסירות הקטנות של מישן]: סומכוס, דבר [שבן] ארץ ישראל הוא, קארי [קורא היה] לה דוגית, כדכתוב [כמו שנאמר]: "ואחריתכן בסירות דוגה" (עמוס ד, ב).

א כיון שהזכרו הלכות הנוגעות לספינה, מביאים כאן כמה סיפורים הנוגעים בספינות ובשיחות יורדי הים. אמר רבה, אשתעו לי נחותי ימא [סיפרו לי יורדי הים]: האי גלא [הגל הזה] שמטבע לספינה, מיתחזי כי צוציתא דגורא חיורתא ברישא [נראה כמו זוהר של אש לבנה בראשן], וכדי להינצל ממנו מחנין ליה באלוותא דחקיק עליה [מכים אנו אותו באלות שחקוק עליהן שמות קדושים: "אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה", ונייח [ואז נח הגל].

ד ועוד אמר רבה, אשתעו לי נחותי ימא [סיפרו לי יורדי הים]: בין גלא לגלא תלת מאה פרסי [בין גל לגל שלוש מאות פרסות], ורומא דגלא תלת מאה פרסי [וגובה הגל שלוש מאות פרסות]. זימנא חדא הוה אזלינן באורחא [פעם אחת הלכנו בדרך].

ו דלינן גלא [והרים אותנו הגל] עד דחזינן פי מרבעתיה דכוכבא זוטא [שראינו את בית מרובצו, מושכו של כוכב קטן]. והויא לי כמבור ארבעין גריוי בורא דחרדלא [והיה גדולו כמו מקום שזרעים בו ארבעים טאים של זרע חרדל]. ואי דלינן טפי — הוה מקלינן מהבליה [ואם היה מעלה אותנו יותר — היינו נשרפים מחומו של הכוכב]. ורמי לה גלא קלא לחברתה [חוק לו הגל קול, צעק לחברתו: חכירתי, שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה, דניתי אנא ונאבדיה [האם הנחת משהו בעולם שלא שטפת אותו, שאבוא אני ואאבד אותך? אמר לו הגל האחר: פוק חזי גבורתא דמרין [צא וראה גבורת אדוניך, הקב"ה]. מלא חוטא חלא ולא עברי [מלוא חוט חול ביבשה ואינו עובר], שנאמר: "האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חול עולם ולא יעברנהו" [ירמיה ה, כב].

ה ועוד אמר רבה: לדידי חזי לי [אני עצמי ראיתיו] אותו שקוראים לו הורמין בר לילית, כי קא רהיט אקופיא דשורא דמחוזא [כאשר היה רץ על שיני חומת העיר מחוזא], ורהיט פרשא כי רכיב חיותא מתפאיה [והיה רץ פרש כאשר הוא רוכב על בהמות מתחתיו] ליה תרתי כודניתי [פעם אחת היו חבושות לו שתי פרדות] וקימין

הורמין בר לילית — הרשבים ואחרים פירשו שהורמין זה הוא שד (ולכן מרמו גם שמו). ויש שכתב שהוא שם אדם שהיה בקי הרבה במעשה כשפים ובאחיות עיניים (ריטב"א). הרשבים מסביר כי עניינו של סיפור זה הוא ללמדנו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, שמוקים אלו שכוחם רב, אינם מרעים לנו. אבל המהרש"א כותב כי מעשה זה הוא רמז לשטן, היצר הרע, כמה גדול כוחו עד שאין הכוחות האחרים (פרשא כי רכיב) יכולים להתמודד עמו. ובאופן אחר כתב המהר"ל כי הוא רמז לכוח הרוחני של הזריות והמהירות כהוייה מופשטת, עד כמה היה יכול להגיע.

הורמין בר לילית — הרשבים ואחרים פירשו שהורמין זה הוא שד (ולכן מרמו גם שמו). ויש שכתב שהוא שם אדם שהיה בקי הרבה במעשה כשפים ובאחיות עיניים (ריטב"א). הרשבים מסביר כי עניינו של סיפור זה הוא ללמדנו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, שמוקים אלו שכוחם רב, אינם מרעים לנו. אבל המהרש"א כותב כי מעשה זה הוא רמז לשטן, היצר הרע, כמה גדול כוחו עד שאין הכוחות האחרים (פרשא כי רכיב) יכולים להתמודד עמו. ובאופן אחר כתב המהר"ל כי הוא רמז לכוח הרוחני של הזריות והמהירות כהוייה מופשטת, עד כמה היה יכול להגיע.

ולא יכיל ליה [ולא היה יכול לו להשיגו]. זמנא חדא הוה מסרגאן

מסורת הש"ס
1. ראה שבת ק"א.
2. ילקי"ש נ"ד רעו. שם תעה (בשינוי).

גרסות

מתחזי ליה כי צוציתא יש בכתי"ל: נפקא ליה כי צוציתא ויש: אית ליה כי צוציתא.

ומחנין ליה באלוותא יש בכתי"ל ועוד: ואית לן אלוותא.

דחקיק עליה יש בכתי"ל: דחקיק עלווייהו.

כמבור יש בכתי"ל ועוד: כי מבוק.

דניתי אנא ונאבדיה יש בכתי"ל ובבי"ח: דניתי אנא ונחריכה ויש: נייתי אנא ואת ונשטפיה.

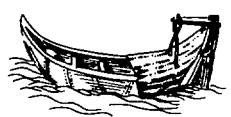
מלא חוטא חלא ולא עברי יש בכתי"ל ובבי"ח: אפילו כמלוא חוטא דחלא לית דעבר.

הורמין יש בכתי"ל ועוד: הורמין.

מסרגאן יש בכתי"ל ועוד: סריגן.

החיים

בוציתא דמיאשן

סירה קטנה, מתוך ציור רומי מתקופת המשנה

ייתכן שבוציתא דמישן (עפ"י פירוש רש"י במסכת שבת) היו דומות לסירה רומית זו שאין לה תחתית רחבה אלא הולכת וצרה מלמעלה למטה.

עיונים

אשתעו לי מכאן ואילך באה סדרה של מעשים המתחילה כענין הפרק בסיפורי ספינות וספנים, ואחר כך בסיפורי נוסעים במקומות רחוקים אחרים. הרשבים רוצה להסביר את הצורך בהבאת סיפורים אלה שיש בהם משום סיפור גדולת מעשי ה' בעולמו ובבריותיו, מהם אלו העוסקים בשכר הצדיקים שלעתיד לבוא, ומהם אלו שעל ידם מסבירים כתובים שתומים שונים העוסקים בבריותיו של הקב"ה, בעיקר בספר איוב. אולם ראשונים ואחרונים לא הסתפקו בהסבר זה, לפי שאינו מסביר את הגחמות וההפרות במידות ושיעורים שמדובר בהם ובכל פרטי המעשים. ומשובם כך הסבירו כי מעשים אלה הם דברי חזונית, או שמתחילה נאמרו בתורת משלים לעניינים שונים, והם מבארים את מהות החיים ודברי הימים של ישראל (וכך כתבו הרשב"א והריטב"א, ועוד רבים).

האי גלא דמטבע וכו' אף הרשבים מסביר כי "צוציתא דגורא" המצויה בראש הגל המאיים אינה חלק מן הטבע, אלא הוא מויק רוחני. ועניינו שכאשר מגיעה סכנת מוות לאדם, הרי נוסף לחלקה הגשמי שבו נעשית הפעולה, יש גם צד רוחני ופנימי, וכנגד זה נוהגים בדרך של סגולה, שמחברים את שם ה' עליו ומבטלים אותו. ובדרך הרמז יש שפירשו כי גלי הים הנוכרים במעשים אלה הם משל לפורענויות הבאות על עם ישראל בגלות מצד עמים שונים, הבאים לטבע את ספינת ישראל, וסיפור